

Nieuw Aangekomen en Noodig

V E R V O L G

Tot de in het

RYK DER DOODEN

Gehoudene t'Samenspraak tusschen den Heer
JOHANN: GOTTFRIED RÖSNER,
Gewezen Hoog-geächte President en Opper-Burgermeester der Stad THORN, en

D^r. MARTINUS LUTHERUS:

Aangaande de Thornsche Religië-Onrust, en wat zedert de Onthalzing der bovengemelde President, en verdere gevolgde Executië, in deeze de gantsche Protestantische Kerk ontroerende zaak, tot nu toe is voorgevallen; benevens een Theologische inzicht, in die, van den *Pater Casimiro Wieruszewsky, Jesuït*, gehoudene In-wyings Predicatie, in de S^t. Maria Kerk.

Uit het Hoogduyts Vertaalt.

TE A M S T E R D A M,

By J. de RUYTER, Boekverkooper op de Agterburgwal, naast het Hoekhuys van de Stilsteeg, aan de Oostzyde, 1725.

In de Gerustheit.

*Het Ryk der Dooden, is een Rustplaats als tot buit,
Waar de Voorzienigheid des Leevens-Kring in sluit.*

DIt was het merkwaardig Opschrift der plaats, welke den Thornsche President, de Heer Rösner (zeldert de zelve, door het ongelukkig eynde zyns leevens, zigh met zyn gevolg, uyt het Ryk der Leevenden, in het Ryk der Dooden had laten overbrengen) was toegewezen. Geheele vierentwintig uren had Hy deeze nieuw aangekoomene Plaats zoodaanig bewoond, ook in dezelve een vergenoeging, met het bovengenoemde Opschrift overeen komende, genooten, zonder de aanmerkelyke gelegenheit daar van, gelyk de billykheit wel vereischte, in overweeging genoomen te hebben. Maar nu viel hem dezelve plotzeling in 't gezicht, en toen wierd hy gewaar dat de gelegenheit van zyn (in bezit genomene) Verblyfplaats, een waarachtigen Cirkel [of Kring] verbeelde: en gelyk hy by zyn leeven een Man van diepe gedachten was, en daar by zeer veel hadde geleezen, zoo maakte hy hier over de eene en d'andere aanmerking. Ik hebbe (voerde hy zigh te gemoed) van de oude Egyptenaren wel geleezen, dat die naa 't onderwys haares by-geloofs gewoon waaren op de huysjes hunner Afgooden ronde Kringen of Cirkels te zetten; en dat daarom, dewyl haare ydele Leere, door *Hieroglyphische Characters, Beeld-schriften*, altyt iets bezonders heeft willen beduyden. Een Cirkel is het volmaaktste

van alle wiskunstige figuren , en dus weet ik wel , dat zy daar door de volmaaktheit hunner Goden hebben willen uytdrukken : want zy zagen als menschen , welke in wysheit hooger als 't gemeen waren opgeklommen , dat zoo wel de bouw des Hemels , als de Cirkel-ronde gestalte der Sonne en andere Sterren , een Cirkel vertoonden ; en dus vervielen zy tot die gedachten , dat de Schep- per daar van ook iets Cirkel-maatigs moest aan zigh hebben. Deeze haare gedachten , openbaarde de geleerde Philosooph , *Hermes Trismegistus* , welke , als hy een beschryving van God zoude doen , denzelven aldus beschreef : God is een Kring , wiens middelpunt overal is , maar diens omtrek nergens is te vinden. Behalven de Egyptenaars hebben ook de Saracynen en meer andere Natiën hunnen God eenen Cirkel genaamt. Die van het land Mager verbeelden door de Schilderkonst hun Koning , die zy Goddelyke Eere aandeden , met een Cirkel , daar een glans van scheen te straalen , om 't hoofd. Even deeze gewoonte hadden ook de Mooren in *Æthiopiën* , ja zelfs de Romeynen , leyden hunne Vergoode-Keyzers eenen Cirkel om het hoofd , gelyk zulks op de Munt-penningen van *Antoninus Piüs* en meer andere te zien is. Doch waarom steek ik my zoo diep in de Heydensche Ydelheeden ? herhaalde zigh onze Rösner weder ; ik zal immers veel beeter doen , als ik de Cirkel-matige gelegenheit mynes Verblyfs, op het volmaaktste weezen der gerustheit, die ik alhier in het Ryk der Dooden geniete , toepasse. Zeekerlyk ! wanneer ik zoo wel in de Catholyke Religie

dus-

dusdaanig een Dood had moeten uytstaan, als my in de Euangelische Godsdiens is geschied, men zoude my, zonder twyffel, voor een Martelaar verklaard, en met der tyd noch wel Gecanonizeert of Vergood hebben; en als ik by myne aankomste in het Ryk der Dooden, had begreepen, dat de plaatze mynes verblyfs, in een Cirkel was vervat, zoo zoude ik my niets anders hebben ingebeeld, als dat de Hemel, door een inruyming van vernoegende volmaaktheden, my dat zoo geleeden Marteldom had willen goetkeuren. Doch het zy daar meede als het wil, ik bespeure in de Cirkel-ronde omsluyting van deeze myne Verblyfplaats een overvloed, van alles in 't Ryk der Dooden bedenkelyke vermakelykheeden, en dit zoo veelte meer, dewyl een Cirkel altyd en overal voor een teeken der volmaaktheit gehouden werd. Met deeze gedachten onderhield onze Rösner zyn gemoed, als *Mercurius* zigh by hem aanmelde, en een Pak met Brieven uyt het Ryk der Leevendigen overleverde, en zoo voort weder zyn affcheyd nam. Rösner, die zeer nieuwsgierig was, den Inhoud van deeze aan hem geaddressleerde Schriften te zien, opende het Paquet, en vond het Opschrift van dien te behelzen, de volgende Woorden: *Nova Thorensia*, dat is: Wat Nieuws uyt Thorn. Hy vond ook in het doorlezen der Blaaden, het Nieuws van zoodanig gewicht, dat hy niets meer wenschte, dan het zelve aan *Doct^r. M. Luther* (als na den voortgang der Thornsche Religie-zaaken zeer nieuwsgierig) meede te deelen. 't Was zoo draa niet gewenscht, of hy zag *Doct^r. Luther* met zachte schreeden na zyn verblyfplaats komen. Beyde betoonden zy malkander haare eerbiedigheit, en *Lutherus* eerste Vraag was deeze: *Heeft men zedert onze laatste Byeen-komst niet Nieuws van de Thornsche Religie-Onrust in het Ryk der Dooden te voorschyn gebragt?* en dewyl Rösner aanstonts daar op te kennen gaf, dat hem zoo even een Pakje met Brieven door *Mercurius* was ter hand gesteld, zoo verzochte *Lutherus*, dat hy deeze goede Tyding hem doch meede wilde deelen, waar op dan begon het volgende Verhaal:

Het eerste Nieuws, dat ik in dit Paquet van de Thornsche zaak vinde, belangt het Pardon, welchen de Vice Præsident *Zernecke* bekomen heeft. Deeze Man is voor deezen myn Amptgenoot, en te

gelyk myn Meede-gevangen geweest, en ik wiste by myne Executië ook niet anders, als dat dezelve des volgenden daags namy, meede zoude Gerecht zyn geworden, maar hier hoor ik, dat die Executië, schoon reeds vastgesteld, echter niet is voort gegaan, en dat hy gepardonneert is. Ik zoude wel een weynig bedenken hebben om daar zeer hart aan te twyffelen, by aldien deeze ingeslootene Copy my niet van de waarheit verzeekerde.

C O P Y.

Het Schriftelyk Antwoord van Zyne Kon: Maj: van Poolen, aen de Magistraat van Thorn: Gedateert tot Warschauw, den 13. Dec: 1724. op die aan zyn Maj: Alleronderdaanigste afgezondene Brief van Voorpraak, der Magistraat van Thorn: van den 9. Dec: deszelven Jaars, over de in de gemelde Stad gepleegde Executië, en gedaan Verzoek, voor de daar zynde President Burgermeester Zernecke.

Den Inhoud van uw zeer onderdaanigen Brief van Voorpraak, ten behoeve van Jan Hendrik Zerneck, Vice President Burgermeester, van dato den 9. dezer maand, is onseerbiedelyk vertoond, en vermits wy zeer ter herten neemen den droevigen staat, waar in de goede Stad van Thorn door het laatste Oproer is gebragt, nadatze daar en boven te vooren aan groote rampen was bloot gestelt: hadden Wy welgewenscht, dat de tegenwoordige omstandigheeden van zaaken hadden kunnen toelaten, om in onze Naam geen zoo strengen Vonnis te vellen, of het zelve ten minsten in de uytvoering te mogen matigen. Het Pardon, dat Wy uyt eygen beweging aan den Vice-President Zernecke, zelfs voor de aankomste van uwe Misfive van tusschenspraak, hebben toegestaan, zal u doen begrypen, dat wy veel eer genegen zyn, na de beweging van onze Vaderlyke Liefde, dan na de strengheit van het recht te handelen, &c.

Was geteekent,

AUGUSTUS KONING,

Laager stont

J. H. Graaf van Flemming.

Nieuw

Warschauw den 13.

December 1724.

RY

JO

Ge

D.

Aangaa

Onth

Exe

de

lo

Z

dat hy

en alzo

in de R

Ik zo

Nieuw Aangekomen en Noodig

V E R V O L G

Tot de, in het

RYK DER DOODEN

Gehoudene t'Samenspraak tusschen den Heer

JOHANN: GOTTFRIED RÖSNER,

Gewezen Hoog-geächte President en Opper-Burgermeester
der Stad THORN, en

D^r. MARTINUS LUTHERUS:

Aangaande de Thornsche Religië-Onrust, en wat zedert de
Onthaling der bovengemelde President, en verdere gevolgde
Executië, in deeze de gantsche Protestantsche Kerk ontroeren-
de zaak, tot nu toe is voorgevallen, benevens een Theo-
logische inzicht, in die, van den *Pater Casimiro Wirus-
zewsky, Jesuit*, gehoudene In-wyings Predicatie,
in de S^t. Maria Kerk.

L U T H E R U S.

Oo is dan, gelyk ik hoor, neffens U ook de Vice-Pre-
sident ten Wraak-Offer aan dit, door het Volk verwekte
Religië-Oproer, bescheyden geweest; ondertusschen
verwondere ik my, dat het denzelven ook niet, gelyk U
gegaan is; doch het zoude misschien kunnen weezen,
dat hy zyne Euangelische Religië tegen de Catholyksche verwisselt,
en alzoo zyn Leeven, ten aanzien van zyne bekeering, gelyk men
in de Roomsche Kerke plagh te spreken, behouden heeft.

R Ö S N E R.

Ik zoude ook wel tot die gedachten komen, en dat zoo veel te
meer

meer, dewyl ik in myn leeven al wist, dat de Bernhardiner Paters tot Warfchauw zelfs voor hem folliciteerde, en dat myne bedienden ook aanmerkten, dat gemelde Paters hem dikwyls in zyne detensie bezogten; maar terwyl hier censdeels van geen Religie-verandering werd gewaagt, 't geen de Berichter niet zoude hebben vergeeten, als het in der daad zoo was; en ten andere dat ik van den President weet, dat hy in zyne Geloofs-leere, zoo wel gefondeert is geweest, als ik; zoo gelove ik ook niet, dat hy tot een herroeping te raaden was. Edog schoon hy volgens dit bericht, het Leven heeft behouden, zoo twyffel ik egter dat hy in zyne bediening zal weder herstelt zyn, gelyk het ook schynt dat hy zelf daar geen hoop toe heeft gehad; want ik merke hier in het na-schrift, dat hy neffens eenige andere aanzienlyke Burgers van Thorn, naar Dantzig is gegaan, om daar in het toekomende te wonen.

L U T H E R U S.

Maar dewyl de Magistraat van Thorn voor de Persoon van den Vice President zoo veel moeyte gedaan heeft, en door zoodanige tusschen-spraak, de behouding van zyn Leven heeft te weege bragt, zoo verwondert my niet weynig, dat gy ook niet het geluk van een Voorfspraaks-Brief genooten hebt.

R Ö S N E R.

Wanneer ik overweege, dat ik veertig geheele Jaaren myne Vaderstad Thorn, in 't begin als Secretaris, naderhand als Raads-Man, maar eyndelyk en tot aan myn dood als President-Burgermeester trouw gediend hebbe, zoo hadde ik zeekerlyk wel reden, my met een tussenspraak, en wel op de doordringenste wyze, zoo van de zyde der gantschen Stad, als ook van den Magistraat gedaan, te flatteeren; maar zulks moet niet zyn geschied, anders zoude Zyn Maj: Koning Augustus zich zonder twyffel wel hebben te binnen gebragt, dat ik in den laatsten Sweedschen Oorlog, Zyne Maj: myne Aller-onderdaanigste Onderwerping en Trouw onwrikbaar beweezen, en my ook reeds Zyne Koninglyke Genade waardig hebbe gemaakt,

gemaakt
laaten g
eer het
nadema
ouderd
zeyd h
lernaaft
bygevo
ren moe
myne J
tuure d
zonder v
myne O
vermoog
fineeren
ook te k
my raad
Student
volg hel
nog op l
heeft :

Gy ha
dag voor
daan, en
mult zyn

Dit is
voor het
van eenig
deeze en g
alles moet

gemaakt, en dat hy my die ook voor alle anderen wel zoude hebben laten genieten. Maar wat zal ik zeggen, ik moet myn Dood veel eer het Nood-lot, als de agtergebleven tusschenspraak, toefchryven; nademaal ik my erinnere, datmen my reeds in het twaalfde Jaar myns ouderdoms (toen men de tyd myner geboorte liet opmaken) voorezeyd heeft, dat de hoogste trap myner Weereldlyksche Eer, de allernaafte tot een plotslyken Val zyn zoude, ja daar wierd nog wel bygevoegd, dat ik my al myn leeven voor een scherpe Kling wagen moest. Ik duyde dit op de Swaarden des Oorlogs, wilde alzoo myne Jeugd aan Mars niet opofferen, niet tegenstaande ik van Natuure daar zeer toe helde, en ik zoude Misschien myn fortuyn, zonder veel hoofdbreeken, daar ook wel by gemaakt hebben, alzoo myne Ouders Luyden van goede Middelen waaren, dewelke het vermoogen, om de Raderen van de Martiälize Geluk wagen te smeeren, niet ontbrak; andere, dien ik deeze myne voorzegging ook te kennen gaf, duyden het op een ongelukkig Duël, en gaven my raad, dergelyke gevallen te myden, welken raad ik ook in myn Studenten Jaaren tamelyk ben nagekomen; Edog zoo heeft het gevolg helaas! uytgeweezen, dat myne Voorzegging, nog op het een nog op het ander, maar wel op het Scherprechters Swaard gedoelt heeft: God Lof, het is uytgestaan.

L U T H E R U S.

Gy had uw ongeluk makkelyk kunnen voorkoomen, zoo gy den dag voor het Thornsche Oproer een Reysje buyten Thorn had gedaan, en dat gy alzoo niet waart tegenwoordig geweest, toen het Tumult zyn begin nam.

R Ö S N E R.

Dit is zeekerlyk wel de waarheit, en ik was ook willens, den dag voor het Oproer, met eenige goede Vrienden, een Playzier-Reysje van eenige Mylen ver te doen, maar het kwam 'er niet toe, terwyl deeze en geene zaaken van belang zulks verhinderde, met een woord, alles moet 'er zich toefchikken, als den mensch iets weederwaardigs

bejeegenen zal, en ik moest tot Thorn blyven, om de Vervulling van de aan my voorgestelde, Voorzegging daar in te beleeven: dog genoeg hier van; Ik wil een nieuwe Passage van de Thornsche Nieuwigheeden voor den dag zoeken. Hier heeft men dan het volgende bericht: Op den 6 December 1724. 's namiddags ten 4 Uren is de Pfar. of anders genaemt de St. Maria Kerk alhier, beneffens de daar by gelegene Grootte Schoole, met eenige Soldaten van de Kroons-Armee bezet, en de Lutherschen, die nog des morgens hunnen Gods-dienst daar in hadden verricht, afgenomen, en den 8. dito van den Bisschop *Cujarsky* ingeweyd.

L U T H E R U S.

Voorwaar! deeze Tyding gaat my zeer ter herten, en kan wel denken dat het veele Thorners ook zoo is gegaan. 's Morgens, de Kerk nog Evangelisch en 's Namiddags al Paaps, dat is wel recht: *Nescis, quid serus vesper vehat.* Het kan voor den laaten avond nog anders worden als het 's Morgens was. Ik voor myn Perzoon, erinnere my hier niet onbillik de merkwaardigste gevallen, welke Pruyssen, in zaaken van Religie, gehad heeft. Eer dat Pruyssen tot het Christelyke Geloof kwam, zoo bevond het zigh onder het Heydendom, en oeffende haare Afgooden-dienst onder Heylige Eyk-boomen, en zulke Eyken waaren 'er Vier.

De Eerste was by *Remove*, die zoo dicht was, dat nog Sneeuw, nog Regen daar door konde dringen, en was ook des Winters zoo groen als des Somers, onder deeze Eyke wierd aangebeden.

1. De *Percunnos*, een God des Donders, en dat onder de gedaante der Sonne.
2. De *Picollos*, een God der Duyfsternisse en nacht, in de gedaante van de Maan.
3. De *Potrimpos*, een God der Vrugtbaarheid, onder de gedaante van Sterren.

De andere Eyke stond by *Heyligen-beil*, onder dezelve wierd *Gurcho*, die over eten en drinken gestelt was, in de Oogst-Tyd vereert.

De Derde Eyke was tuffen *Thorn* en *Marienburg*, en onder dezelve wierden de drie boven gemelde Goden van de eerfte Eyke, aangebeden.

De Vierde Eyke was niet ver van *Welau*, over den (a) *Pregel*, in een Dorp *Oppe* genaamt, en daar wierd aan de Slangen Melk geoffert: Behalven dat men nu den Afgoden onder de Eyken offerde, zoo gefchiede zulks ook onder zekere Lindeboomen; de Offerhanden beftonden in Menfchen: Dit Heydensche weezen duurde in Pruyffen tot in de Tiende Eeuw, als wanneer wel het licht der Chriftenheit, door *Adalbertus*, en eenige andere gewaapende Zendelingen van de Koningh *Boleslaus Chrobustus* in Pruffen op ging, doch veele daar van vervielen weder tot de Heydensche Grouwelen, tot eyndelyk het gantsche Land door de zoo genaamde Kruys-Heeren wierd bekeert.

Van de 15. Eeuw, tot in 't 20. Jaar van de 16. Eeuw bloeide in Pruyffen de Rooms-Catholyke Religie, naar dien tyd drong wel der Huffiten Leere ook in Pruyffen, maar wierd met 'er haast te onder gebracht, tot ik endelyk met myne Reformatie opkwam, en Pruyffen A°. 1520. myn zuiverder Leer aannam; waar op de Stad *Thorn* A°. 1557. van Koning *sigismundus Augustus* Voortreffelyke Religie-Vryheeden verkreeg: Als by voorbeeld dat deeze Stad een Evangelifch Predikant houde, Duytze Liederen by den Gods-dienst zingen, en het Heylige Avondmaal, *sub utraque*, dat is, onder tweederly gedaante, uytdeelen mochte. Uit dit Verhaal kont gy ligt oordeelen, myn Heer, hoe zwaar het toegegaan is, eer myne Geloofs-genooten een Kerk in *Thorn* bekomen konden, en nu is dezelve met zoo geringe moeyte weeder verlooren? Hoedanige Historiaale gefchapentheit voor 't overige met de Evangelifche Leer-plaats zich zal opdoen, dat zal u zelfs op 't beste bekent zyn.

R Ö S N E R.

Zoo veel ik weet, zoo is de *Thornfche* Leer-plaats A°. 1558.

B 2

ge

(a) Een Revier zoo genaamt.

gestigt, A°. 1568. in een betere stand gebragt, en A°. 1594. tot de ordentlyke Classen, en nog de hoogste verdeeling daar by gevoegd. Dog hier komt een nieuwe Tyding te voorschyn, die tot het bovenste Verhaal behoort, en luyd aldus:

Den 8. Decemb. 1724. heeft Pater *Casimirus Wieruszewsky*, Jesuït, in de (den Lutherfchen afgenomen en aan de Roomfche ingeruymde) S^t. Maria Kerk tot Thorn de Inwyings Predicatië, in de tegenwoordigheid van de gezamentlyke Commissariffen gedaan.

L U T H E R U S.

Ik ben zeer nieuwsgierig, Myn Heer, om van deeze Inwyings-Predicatië recht geïnformeert te zyn, wyl ik wel kan vermoeden, dat men my, als het Opperhoofd der Lutheriëanen, niet zal verschoont hebben. Gelieft my dan vooreerst, Myn Heer, den Tytel van deeze Inwyings-Predicatië mede te deelen.

R. Ö S N E R.

Heel gaaren, en terwyl ik de geheele Predicatië heb voor my leggen, zoo kunnen wy dezelve zoo veel te beter in overweging nemen; de Tytel is van den *Auteur* aldus opgesteld: onder den Tytel, *Over de Plegtigste bezitneeming der Roomsche Godsdienst, op het Feest, van d'onbesmette Ontfangenis der geboodschapte Jonkvrouw en God-barende Maagd, in het jaar van het herstelde Regtgeloovige Heil.* Myns dunkens, waarde Lutherus, verdient deeze pragtige Tytel, dat gy dezelve heel nauwkeurig aanmerkt.

L U T H E R U S.

Dat ben ik ook van voorneemen, myn Vriend, en zoo veel ik bespeure, zoo zyn in dezelve de navolgende Aanmerkingen te Noteren, over welke, ik ten tyde myner vorigen Reformatië met de Rooms-Catholyke Kerk niet over een konde komen, en die ook nog tot op deeze uure met de Grond-regelen van myne, door Gods genade in stand gebrachte, Geloofs-Leere niet over een stemt, als die dat onbedriegelyke Woord Gods tot een Regel en Regt-snoer heeft; de punten zyn deeze:

I. Ver-

r. V
gelyke
Maria

2.

en Zal
woorde
aantoon
dat de
weeft is

3.

zonder

Wat
gelyke

zoo ver

men) d

vlugt v

sing noe

Predicat

en der A

drukster

blyd u, g

le Wereld

Jonk-Vr

en geben

Middelar

O! gy m

in deezen

bid voor

om Onder

Uyt all

1. Verdedigt de Auteur in zyn Predicatië de heerlyke en Godgelyke Eer-woorden, welke in de Roomsche Kerk aan de Maagd Maria werden toegepast.

2. Toont hy aan, dat in de Roomsche Kerk alleen het regte en Zaligmaakende Geloof te vinden zy, en terwyl hy zigh met de woorden van een geöpende Kerk bedient, zoo wil hy daar mede aantoonen, dat de regtgelovige Kerk is geslooten geweest, zeedert dat de Thorensche Maria-Kerk in de handen van Lutherfchen geweest is.

3. Bevestigt hy, dat Maria de Moeder Gods, onbesmet, dat is zonder zonden ontvangen is.

R Ö S N E R.

Wat het eerste punt aangaat, naamentlyk de heerlyke en Godgelyke Eer-woorden, welke de Maagd Maria toegepast werden, zoo verhaalt de Jesuït Prediker, (zoo als ikze hebt in agt genomen) daar van de volgende: In den Tytel noemt hy haar een toevlugt van de Eer, en scherm van de Poolsehe Kroon; in de toepassing noemt hy haar, de opperste Koninginne van Poolen, en in de Predicatië zelfs wordze, dan, de opperste Koninginne des Hemels en der Aarden, dan, de Allerheyligste Jonkvrouw, dan, een verdrukster der Ketteryen genaamt, en dat met deeze woorden: *Verblyd u, gy Jonkvrouw Maria, die gy alleen alle Ketteryen in de geheele Wereld onderdrukt hebt; dan weer de onschuldigste Esther, dan een Jonk-Vrouw, die gezegent is op Aarden, gebenedyt in den Hemel, en gebenedyt in alle Creaturen; dan een Paradys-Roos dan een Middelaressë by God genoemt, en dat wel met deeze uitdrukkinge: O! gy met de Eeuwigheid op heden gekroonde Ziele, stelt u hier midden in deezen Tempel, en gy die veel by den lieven God verbidden kunt, bid voor eene Perzoon by de Vice Regibus (Onderkoningen) en even daarom Ondergoden, Genade en Barmhertigheid.*

L U T H E R U S.

Uyt alle deeze Eer-naamen blykt het, dat in de Roomsche Kerk

de Maagd Maria alle eygenschappen werden toegepast, welke in de Lutherische Kerk maar alleen Gode en onzen Verlosser toegeschreven werden. Ik weet wel dat de Maagd Maria, zelfs van een Engel, een gezegende Jonk-Vrouw onder alle Vrouwen is genoemd, ik heb ook noyt anders geleerd, nog veel minder getracht, haar van haare Eere nog toegewyde Feestdagen te berooven. Dogh ik heb mede geleert, en wel uyt de H. Schrift, dat God een Koning des Hemels en der Aarden is. Ik heb geleert dat 'er maar een eenige Perzoon in den Hemel is, namelyk Jesus Christus, die de plaats eenes Voorfpraak by God bekleed. Heb ik hier in gedoolt, myn God, zoo is uw woord daar de oorzaak van, het welke ik 1. Tim. 2 aldus vinde: *Want daar is een God, daar is ook een Middelaar Gods ende der Menschen, de Mensch Christus Jesus.* Het zy zoo als 't wil, ik wensche dat de Roomsche Kerk, by de Godelyke Vereering der Maget Maria, zoo mag vaaren als ik, God zy dank, by de vereering des eenigen Gods gevaaren ben.

R Ö S N E R

Niet tegenstaande, dierbaarste Lutherus, alle uwe betooningen, welkers gronden in het geopenbaarde Woord Gods leggen, zoo zult gy dogh daar mede tot Thorn by de Jesuiten niets uytrechten; en dat wel zoo veel te minder, terwyl den Jesuït, die de Crimineele Aanklage, tegen ons tot Thorn heeft gedaan, zich Opendlyk in zyne aanspraak aldus laat hooren. De vereering en aandachtige bediening der H. Beelden (hoe veel te meer de Moeder Gods) is een onlochenbaare Leer en waaragtige Artikel van ons [Catholyken] Geloofs. Een Geloofs Artikel! want het is in de Oosterfche Landen onder de *Zenones*, *Leones* *Isaures*, en meer andere Beeldstormende Keyfers, door het bloed van ontelbaare Martelaars, overvloedig bekrachtigt; Een Geloofs Artikel! want het is van God door Milliöenen Mirakelen bevestigd: want om van andere niet te melden, in dit Heylige Vorstendom *Masuren* heeft de Heylige *Jacek*, een steenen Beeld van de allerheyligste Moeder Gods, droogvoets door deeze Uwe Rivier, de *Weychfel*, by *Wiszogrod*, gedragen, en heeft zigh

zigh alz
en dit
schen R

Ik be
genoeg
der He
het and
Predicat
dat in d
therfche
eensdeels
deels zy
thodoxie

Dit n
bewys v
Het is
diker) d
onder de
geen Gab
de Kinde
der Heyl
maar van
in deezen
Zy zal de
heeden,
met het
warachtig
in haar vo
lieden ho
Catholyk

zigh alzo in het geloof van dit Artikel door de Elementen gered,
en dit zoo veel wy weten, om dat hy dit Schuts-Beeld des Pool-
schen Ryks van de smaad der *Tartaren* bevrydde.

L U T H E R U S.

Ik begeere, ook geen Nieuwe Kerken Reformatië voor te nemen,
genoeg dat dezelve eens vooral zoo vast staat, dat ook de Poorten
der Hellen daar tegen niets zullen vermoogen. Dog laat ons ook
het andere punt inzien, welken ik in den Titul van de Inwyngs-
Predicatië heb genoteert, en die is, dat de Jesuït wil aantoonen,
dat in de Roomsche Kerk alleen het waare geloof, en niet in de Lu-
thersche te vinden is: want dat wil hy te kennen geven, als hy zigh
eensdeels van de woorden der geöpenden Kerk bediend, en ander-
deels zyne gedachten door het Byschrift: *Anno restitutæ Salutis or-
thodoxæ*, in 't jaar van de herstelde Regtzinnige Saligheid, uytdrukt.

R Ö S N E R.

Dit niet alleen, maar ik vind in de Predicatië zelfs nogh meerder
bewys van de Jesuïtische stellingen, en wel de volgende:

Het is reeds twee hondert jaren geleden (zeyd de Jesuïtische Pre-
diker) dat gy groote Moeder mynes Gods, die voor deezen alhier
onder den Tytel *Annunciata* hebt gewoont, in deeze Kerk, van
geen *Gabriel* gehoord hebt; Vorders: de Tegengezinde stellen ons
de Kinderen Esaus voor, nadien zy van een *Rebecca*, een Moeder
der Heylige Kerke, door het bad der Wedergeboorte Kinderen zyn,
maar van den Zegen Izaaks onterft. Vorders: de Moeder Gods zal
in deezen Tempel, als in een *Archivo*, de Kroone by u doen blyven.
Zy zal dezelve als in een vesting beschermen. Verder: heeden, ziet
heeden, keert deeze Heylige Arke des Verbonds weder, vervult
met het Hemelsche *Manna*, uyt de handen der Filisteynen, tothet
warachtige Israël. Verder, heeden word de Paradys Rooze weder
in haar voorige plaatze gezet. Verder: Ik heb van geloofwaardige
lieden hooren verhaalen, dat voor eenige Jaren, een Godvrugtig
Catholyk, als dezelve des nagts over dit Kerk-Hofging, een met

Witte

Witte Kleederen gekleed Perzoon ontmoete, dewelke, na dat hy vol vreeze gevraagd had, wie hy was? denzelve antwoorde: Ik ben die geene, die de sleutelen van deeze Kerk aan den Thornfchen Raad in bewaaring heb overgegeven, en zal na het rechtvaardig Oordeel Gods de Pyn in het Vaagevuur zoo lange lyden moeten, tot dat de Catholyken deeze sleutelen, wedergekregen zullen hebben. En ten laaften: Zoo smeekt dan de Eere van de Catholyke Menslievendheit, zoo smeekt de vrye Majesteit der Kerke, men laate de Boetvaardige Stad Thorn met blydschap bekennen, dat wy in onze waare Kerke aflat verkregen hebben. Zy zal haar verlies niet zoo zeer betreuren, terwyl dat, 't geen haar is afgenomen, een toevlucht en Vryplaats des levens geworden is.

L U T H E R U S.

Of de Jesuïten van myne Reformatië wel of kwalyk redeneren, of zy de Euangelische Kerk regtgeloovig of Kettters hieten, of zy zeggen, dat zedert myne Reformatië geen *Gabriel* in de Maria Kerk is geweest, en of zy eyndelyk myne Geloofs-genooten, den namen der Kinderen *Israëls*, of *Esaus*, of *Filistynen* geven, dat acht ik het eene zoo veel als het ander; 't is genoeg dat de Euangelische Kerk over al voor regtzinnig gehouden werd, daar dit het (*κρίτηριον* kriterion) of Kenteeken van de waare Kerk is, dat het woord Gods in dezelve zuiver en ryn geleerd, en de Heylige Sacramenten, na de instelling onzes Verlossers, bedient werden.

R Ö S N E R.

Apropo! Heer Lutherus, hier krygt gy in deeze Predicatië ook nogh wat op uw Wambes.

L U T H E R U S.

Laat eens hooren.

R Ö S N E R.

Het zelve luyd aldus: de Draak, Allerheyligste Jonk - Vrouw Maria,

Maria, in dezelve zoo heeft ge Smaakteeken, se Stad, gestoken

Ik kan Thornfchen het mag is, Lutherus weest, toegelaa Kerke h veel Lan myne L de my t die op d met dit t

H

Zoo zoo zal nen. Op d zyne har den links

Maria, is in uwe Wieg gekroopen, en heeft byna twee hondert Jaaren in dezelve gewoont, door dien hy uwe onnoozele ziele niet kende, zoo heeft hy uwe zuiverè Eere met vergiftige lasteringen, vergiftige Smaadwoorden, met Veragtingen, ja met Adder-azem aangesteeken, geplaagt en doodelyk verwond. Thorn is de eerste Poolse Stad, die Lutherus met zyne dwalingen uit der Helle heeft aangestoken.

L U T H E R U S.

Ik kan ligt denken, myn lieve Rösner, dat men my in deeze Thornsche Inwyngs-Predicatië niet zal verschoont hebben. Maar, het mag geen kwaat, ik blyf ondertussen de zelve die ik ben, dat is, Lutherus voor de Reformatië, Lutherus in de Reformatië, en Lutherus na de Reformatië. Was ik een verleydende Draak geweest, voor zeeker, nog God, nog Keyfer Carel de Vyfde, zouden toegelaaten hebben, dat ik my in den schoot der Christelyken Kerke had ingenestelt; ook zouden zoo veele groote Vorsten, zoo veel Landen en Steden, myne Leere niet hebben aangenomen; had myne Leer een schadelyken Adder-azem in zigh gevoed, men zoude my ter eeren, A°. 1521. ook geen Medaillië gemaakt hebben, die op de eene zyde myn Beeltenis in Monniks-gewaad verbeelde, met dit tweelings-vaars.

*Hæresibus Lutherus erit si dignus in ullis
Et Christus dignus criminis hujus erit.*

Dat is:

Zoo Lutherus waard is, dat men hem van Kettery beschuldigt, zoo zal men ook Christum zelfs, van Kettery beschuldigen kunnen.

Op de andere zyde vertoonde die Christus een lang Kruys in zyne hand houdende, dat onder by de rechter voet stond, en by den linkeren was een Slangetje, dat zigh onder de voeten des Heeren

ren Jesu t'zamen kromde, en op beyde zyden stonden deeze woorden: *Ego sum via, & veritas & vita, nemo ad Patrem venit nisi per Me.*

Dat is:

Ik ben de weg, de waarheit en het Leeven, niemand komt tot den Vader dan door my, Joh. 14. v. 6.

Ja, wanneer de Stad Thorn door my, met dwaalingen uyt de Hel, was aangestoken, zoo zoude *Elias Veiel*, A^o. 1669. zeer bezwaarlyk een onderrechting van allen de Artykelen der Christelyke Leere uyt myne Schriften, tot *Gotha* hebben kunnen laten drukken.

R Ö S N E R.

Eyndelyk komt ook op de rey van onze Theologische inzicht, het Derde Punct, welke in de Inwyings-Predicatië van U is aange-tekent, en zwaar is, de verkiezing en bevestiging der Jesuiten, dat de Moeder Gods onbevlekt, dat is: zonder zonde ontfangen is.

L U T H E R U S.

Ja, even dit is myne Derde Aanmerking, het welke ik over de Inwyings-Predicatië maaken moet, en dat de Jesuït de onbevleete ontfangenis Maria beweeren wil, blykt uyt het bybrengen des Feestes der onbevleeten ontfangenis Maria, als op welken Feestdag, de Inwyings-Predicatië, gelyk de Tytel uytwyft, gedaan is. Maar wat voor uytdrukkinge zyn 'er in de eygentlyke Predicatië nog meer te vinden.

R Ö S N E R.

Ik heb de volgende aangemerkt: Heden is het Feest der onbevleeten ontfangenis, heden is het Feest der onbevleeten Eere.

L U

Terw
spreekt,
sichen zy
grootte t
en gebo
Gods, a
Adam he
dat zy zo
Ik ben in
ontfangen.
wyze van
nergens v
indien zy
geschied
zonder z
Christus
zonder toe
stus naa d
ook van h
van. Wy
catis verge

Zeer w
36. 48. 57
zyn verjaag
bouwden be
't huys, en

Die Text

L U T H E R U S.

Terwyl de Jesuiten alhier van de onbevleete Ontfangenis Maria spreekt, zoo zal hy zich misschien niet erinnert hebben, dat tuschen zyne ende der Dominicanen Orders, al voor langer tyd, een groote twist ontstaan is, of Maria zonder Erf-zonde is ontfangen en gebooren, of niet. Wat my belangt, ik hebbe de Moeder Gods, altyt voor zoodanige zondaresse gehouden, als andere, van Adam herstammende menschen voor haar geweest, en nog zyn, zoo dat zy zoo wel als alle andere menschen heeft moeten zeggen, ziet: *Ik ben in ongerechtigheit gebooren ende myne Moeder heeft my in zonden ontfangen.* Psalm 51. v. 7. en wel daarom, terwyl zy natuurlykerwyze van zondige Ouders gebooren is, en dat ook de H. Schrift nergens van de onbevleete ontfangenis Maria geweest, het geen, indien zy zonder zonde ontfangen en gebooren was, ergens zoude geschied zyn. Maar dat Christus egter van deeze zondige Moeder, zonder zonde Ontfangen en Gebooren is, blykt daar uyt wyl Christus boven natuurlyker wyze, Dat is: Van den H. Geest, zonder toedoen des Mans, is Ontfangen geworden, en dat Christus naa de Goddelyke Natuur ook de Zoone Gods is, en de Schrift ook van hem getuygt, dat hy zonder zonde was: Maar genoeg hier van. Wy zouden wel haast den Text van deeze Inwyings-Predicatië vergeten hebben.

R Ö S N E R.

Zeer wel erinnert; dezelve staat beschreven. 1. Maccab. 4. v. 36. 48. 57. *Ende Judas en zyne Broeders zeiden, ziet onze Vyanden zyn verjaagt, laat ons opgaan om het Heiligdom te reinigen, ende zy bouwden het Heiligdom weder, en de Stoelen, en de Priester-Cellen in 't huys, en vercierden den Tempel met goude Kranffen en Schilden.*

L U T H E R U S.

Die Text klinkt prachtig genoeg, maar terwyl hy van een Tempel

pel handelt , dewelke uyt Heidensche weder in Joodsche handen was gekomen , en die ook met Heidensche Grouwelen was veronreinigt, zoo kan ik niet zien, hoe zigh dat op een Kerk laat toepassen, die uyt Luthersche handen weder in Roomsche is gekomen, of het moest zyn , dat de Jesuït de Luthersche ook als Heidenen wil aanmerken. Wanneer ik nog in 't leeven, en op den dag toen deeze In-wyings Predicatië geschiede, tot Thorn was geweest, zoo zoude ik de bedroefde Gemeente van de haar ontnomene , Maria Kerk hebben te zamen laten komen en tot myn byzondere aandacht met hen den volgenden Text verkiezen willen. Joël. 2. v. 15. 16. 17. *Blazet de bazuyne tot Zion; heiliget een vasten, roept een verbodts dag uyt. Verzamelt het volk, heyliget de Gemeente, vergadert de oudsten, verzamelt de kinderkens, ende die de borsten zuigen: de Bruydegom ga uyt zyne binnen-kamer, ende de Bruyd uyt haare slaapkamer. Laat de Priesters, des Heeren dienaars weenen tusschen het voor-huys en den Altaar: endelaatse zeggen, Spaart uw volk, O Heere! en geeft uwe erffenisse niet over tot eene smaathheit: Waarom zonden zy onder de volkeren zeggen; waar is haarlieder God?*

Maar heeft de Jesuït in zyn Predicatië niet gemeld, of haare, tegen de Luthersche gebruykte strenge proceduren, misschien niet eenige kwaade gevolgen kon na zigh sleeten.

R O S N E R.

O ja! en ik vind van deeze een welgepaste voorzegging, namentlyk de volgende woorden in zyn Predicatië, gy verblyde Jonk-vrouw Maria, zult misschien reden hebben, om iets voor u te vrezen, misschien zult gy voor een overgegevene Kerk veele andere by vreemde vyanden verliezen. Dus magh misschien ook de Kroon Poolen vrezen, dat niet de Slang, die zy nu op de kop heeft getrapt zigh zelve wederom oprichten, haar vergift uytlaten en met den prikkel verwonden zal. *Ut hinc tandem fieri possit de Corpore Reipublicæ membri amputatio.* Zoo dat hier uit een afhouwing van een Lid van 't Lighaam der Republicq op zoude kunnen volgen.

Ik v
heden
ken,
relyke

Het
te voor
Maria,
gy op
Poollich
lyk sta
menten
mogen
ren wat
loofde
tyds ge
dezelve
zy kwan

† NB.
in 't gant
mureering
kwaamen
schen Elin
ook eerst o
dus nogh o
de Israëlite
hy ook stel
in 't beloof
Jordaan, e
Dogh de J
daar de Rep
het Voor-R

L U T H E R U S.

Ik wil eens stellen, dat zigh nu andere Protestantsche Moogendheden de vervolgde Euangelische Thorners kwaamen aan te trekken, wie weet of niet de Heeren Poolen het een of ander' verdrielyke aspect, aan hunnen Staats-Hemel zouden beleven.

R Ö S N E R.

Het zelve Prognosticeert de Jesuït haar ook, maar hy wyftzē van te vooren, op de volgende troost, in zyne Predicatiē. Vreest niet, Maria, gy hebt genade by God gevonden, zoo veel genade, dat gy op Aarde voor geen misgunst te schromen hebt. Vreest niet, gy Poolsche Kroon, nademaal gy by de Eere van Maria onverwinnelyk staat. Verder: gy Kroon-Poolen acht niet de bittere dreygementen der Nabuurige Potentaten. De grootste Moogentheden mogen tegen ons opstaan zoo veel als zy willen, haar zal wedervaren wat † Exod. 16. staat: de Israëlitē keerden weder na het beloofde Landt, tot de Altaren op de welke Abraham en Mozes eerst geoffert hadden, als zulks de Egyptenaars zagen, spoedde zy dezelve met een groot Heir na, om hen te dooden en te binden, zy kwamen aan de, door de wonderhand van Mozes gedeelde Zee,

† NB. Dit staat niet Exod. 16. noch in geen der Boeken Mosis, noch zelfs niet in 't gantsche Oude Testament; merk dat Exod. Cap. 16. werd verhaalt de murmureering der Israëlitē, omdat zy geen brood hadden, dat daar quakkelen opkwaamen, en dat het Manna regende, zynde zy toen in de woestyne Sin tusschen Elim en Sinai: gevolgelyk is dit heele verhaal een onbeschaamde logen. Het was ook eerst op de 15. dag der tweede maand, na dat zyuyt Egypten waaren getoogen, en dus noch omtrent veertig voor dat zy aan 't landt Canaän kwaamen, eger laat de Jesuït de Israëlitē daar al weder na toe keeren, schoon dat zy daar nooit geweest zyn: gelyk hy ook steld dat Mozes op Altaren in het beloofde landt heeft geoffert, daar die nooit in 't beloofde landt is geweest, als zynde gestorven op den bergh Nebo aan geen zyde de Jordaan, en heeft het beloofde landt alleen van verre mogen zien. Deut. Cap. 33 en 34. Dogh de Jesuït zal een Bybel hebben als zyn Religiē, half Heidens en half Joods, daar de Regtzinnige alleen het Oude Testament der Jooden gebruyken, want dat was het Voor-Regt der Jooden boven andere volken, zēid d'Apostel Paulus in de Brief

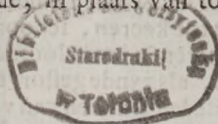
en gingen stoutmoedig daar in, wat geschiede? De wateren keerden wederom en bedekten de Wagens en de Ruyters van Pharaö. Dus storte de Heere Pharaö met zyn Magt midden in de Zee, en alzoo was het wederkeren van de Zee in zyn ordentlyken loop een verderf der vyanden. Gy allerheiligste Maria, zyt zoo wel na de Naam, als ook wegens de onuytputtelyke genade, de ondoorgrondelyke Zee, daar gy wederkeert tot deezen strant, en tot deeze have: zal u een Pharaö na spoeden, zoo zal hem zeker overkomen het geen wy leezen; En de wateren keerden weder en bedekten de Wagens en Ruyters van Pharaö.

L U T H E R U S.

Wie weet, wat de Tydt voor heeft, voor Glossen over deeze Jesuïtische Hoogmoet te maaken. Zoo als ik zie, Myn Heer, zoo hebt gy nogh een tamelyken voor-raad van de Thornische nieuwigheden: maar dewyl ik een wandeling in geene Tuyn *Aux beaux plaisirs* genaamt, doen wil, zoo moeten dezelve tot op onze derde t' Samenspraak uytgesteld werden, dogh die van heden heeft een

E Y N D E.

aan de Rom. Cap. 2. v. 2. *Dat haar de woorden Gods zyn toevertrouwt.* Maar daar in is de Jesuït bedreven als een snoek op folder. Zoo Schriftuurlyk is ook zyn Leere: *Dat de Moeder Gods zonder zonden Ontfangen is,* als Pag. 18: want daar staat in de gantsche H. Schrift niet een eenig woord dat daar na gelykt, in tegendeel zeyd Maria zelve, *mynen Geest verheugd hem in God mynen SALIGMAKER,* Luc. Cap. 1. vers 47: Die nu een Saligmaker heeft moet een Zondaar zyn, om dat, die geheel zonder Zonden is, geen Saligmaker noodig heeft: maar Maria verheugd haar in haaren Saligmaker, als zy zegt, *mynen Saligmaker;* ziet aan zulk klaaren water weyd deeze Herder zyne Kudde, in plaats van tot de Fonteyne des Heyls, brengd hy haar tot de Doode Zee.

Op Maandag den 30. July zal de Derde t' Samenspraak te bekoomen zyn.

Pol. 8. II. 4465

